

ԲԺՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԲԺՇ. Թ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ

(Շարունակութիւն ¹)

Բ.

Անցնենք այժմ հոգեկան և ջղային հիւանդութիւնների ուսումնասիրութեան, որը անխզելի կերպով կապւած է հոգեբանութեան զարգացման հետ:

Եթէ այն ամենը, ինչ որ յիշեցինք Փիզիօլոգիական հոգեբանութեան արած գիւտերի մասին, հետեանք էին մարդկային մտքի բարձր մշակման. եթէ նրանք արդիւնք էին ժամանակակից գիտութեան անխուսափելի պահանջներին, միւս կողմից հոգեկան և ջղային հիւանդութիւնների ուսումնասիրութիւնը մի այնպիսի կենսական պահանջ է, որը կեանքը ամեն քայլափոխում դնում է գիտութեան առաջ: Այն օրից երբոր գոյութիւն են ունեցել խելացնորութիւնը, ինքնասպանութիւնը և ոճրագործութիւնը, կեանքը ակամայ բացադրութիւն է պահանջել մարդկային խելքից հոգու այդ հրէշաւոր գործունէութիւնների պատճառները իմանալու համար: Այդ հարցերով կեանքը մէկ-մէկու ետեւից բաղխել է մարդկային այլ և այլ մասնագիտութիւնների դռները. նա զիմել է և՛ կրօնքին և՛ բարոյական փիլիսոփայութեան և՛ քաղաքական տնտեսութեան և՛ քաղաքային տնտեսութեան և՛ վիճակագրութեան և՛

¹) Տես «Մուրճ» 1894 թ. № 1:

իրաւաբանական գիտութիւններին: Սակայն ոչ մէկը նրանցից չէ կարողացել լիովին բաւականութիւն տալ այդ անխուսափելի պահանջին: Աւելի խիստ և անողորմ է հանդիսացել այդ դէպքում կրօնը, որը իւր սկզբունքներով պէտք է հիմնւած լինէր միմիայն սիրոյ և արդարութեան վրայ: Մինչև այսօր էլ եկեղեցին իւր դռները փակում է այն թոյլ և թշառ ինքնասպանների դիակի առաջ, որոնք ամենից աւելի կարօտ են ողորմածութեան և կարեկցութեան: Իսկ նորա վերաբերութիւնը դէպի այն ողորմելի արարածները, որոնք անւանւում են խեղացնորներ, եղել է վերին աստիճանի անզութ և տմարդի: Կրօնի անարժան և տգէտ ներկայացուցիչները համարել են այդ թշառներին դիւահարներ, որոնց մէջ իբր թէ բուն են դնում սատանաները և չալ ոգիները. և անկարող լինելով իրանց կեղծաւոր աղօթքներով և սնապաշտ արարողութիւններով հալածել դեերին, մատնել են նրանց դահիճներին, խարոյկներին և տանջանքներին: Անթիւ են այն դատաստանները, որը կաթոլիկ եկեղեցու ներկայացուցիչները վարել են միջին դարերում թշառ խեղացնորների դէմ. բայց աւելի ևս անթիւ են այն զոհերը, որոնք փոխանակ պաշտպանութիւն գտնելու եկեղեցու թոյլերի և հալածւածների այդ բնական ապաստարանի զրկում, անողորմաբար մատնել են կրակի և սրի: Խնոյվկենոփոս VIII պապի 1484 թւին արձակած կոնդակի հիման վերայ այժմեան Պրուսիայի մի փոքրիկ նահանգում մի քանի տարւայ մէջ 6500 հոգի մահւան դատապարտեցին մեղադրւելով դիւահարութեան, վնկութեան և ուրիշ հոգեկան հիւանդութիւնների մէջ: Ոչ պակաս անողորմ է գտնւել դէպի թշառ խեղացնորները նաև միջնադարեան իրաւագիտութիւնը, որը մեծ մասամբ զտնւում էր խաւարս միտ կղերի ազդեցութեան տակ: Դեռ ևս 1573 թւին անգլիական պարլամենտը մի առանձին օրէնսդրութեամբ ոչ միայն իրաւունք էր տալիս այլ և պարտաւորեցնում էր իւր հպատակներին «որսալ և կոտորել խեղացնորներին ինչպէս վալրենի գալլերին»: Նոյն դրութիւնը աւելի կամ պակաս չափով տիրապետում էր նաև եւրոպակոն միւս պետութիւնների մէջ և շարունակւում էր համարեա մինչև տասն և ութերորդ դարու վերջը:

Բժշկականութիւնը առաջինն է եղել, որ ձայն է բարձրացրել

այդ թշառ հալածեալների պաշտպանութեան համար, ցոյց տալով որ նրանք դիւահարներ և յանցաւորներ չեն, այլ ողորմելի, կարեկցութեան կարօտ հիւանդներ: Բժշկականութեան շնորհիւ է, որ այսօր միլիոնաւոր այդպիսի հիւանդներ պատսպարան են գտնում աշխարհի ամեն կողմերում տարածած յատուկ հիւանդանոցների մէջ, որոնց խնայողութեամբ են վերաբերուում դէպի այն փոքրիկ նշույլը, որ մնացել է այդ թշառների մէջ աստուածային պատկերից:

Այն հարցերը, որոնց լուծման համար մարդկութիւնը առաջ դիմում էր ուրիշ մասնագիտութիւններին, վերջին ժամանակներս նիւթ եղան բժշկական հետազօտութիւնների: Կեանքի այդ բարդ, այդ ծանր և դժար հարցերը լուծելու համար անհրաժեշտ երևաց բժշկականութեան հեղինակաւոր ձայնը: Եւ բժշկականութիւնը, իբրեւ պատասխան այդ հարցերին, առաջ բերաւ և մշակեց երեք բիօլոգիական երևոյթ, որոնցով այսօր գիտնական բացադրութիւն են ստանում հասարակական չարիքներից շատերը:

Այդ երևոյթներն են խոնջութիւնը (переутомление, surménage), ջղասպառութիւնը (первое истощение, neurasthénie) և սերհատութիւնը (вырождение, dégénérescence): Այդ երեքը իսկապէս կազմում են զանազան աստիճանները միեւնոյն կենսական չարիքի, որը մեր ջղային դարում հանդիսանում է կեանքի բարձր գործարանների ամենավտանգաւոր թրշնամին ¹⁾:

Բժշկականութիւնը ցոյց տուեց այն կապը, որ գտնուում է

¹⁾ Խոնջութիւն ասելով հասկացւում է ամեն մի աշխատութիւն, որը, վեր լինելով մարդու ֆիզիքական և մտաւոր ուժերից, ծանրաբեռնում և թուլացնում է մարդկային կազմաւածքը: — Ջղասպառութիւնը կամ ջղերի թուլութիւնը այն ընդհանուր հիւանդութիւնն է, որը լաւ չափնի է ամենքին և կարօտ չէ բացադրութեան: — Սկսերհատութեան մասին մենք արդէն առիթ ենք ունեցել ընդարձակօրէն խօսել («Մուրճ»-ի անցած տարաւ համարներից մէկում (տես «Մուրճ» 1893 թ. № 7—8): Այս անգամ լիեցնենք միայն, որ սերհատութիւն ասելով պէտք է հասկանալ մարդկային կազմաւածքի աստիճանաբար նւազումը, որը անցնելով մէկ սերնդից միւսին, վերջանում է սերնդի օպաուումով:

այդ երեք երևոյթների և ոճրագործութեան, ինքնասպանութեան, խեղացնորութեան և այլ հասարակական չարիքների մէջ։ Նա գիտնական փաստերով ապացուցեց, որ ոճրագործները մեծ մասամբ լինում են այնպիսի անհատներ, որոնք ենթակա են յիշեալ երեք երևոյթներից մէկնումէկին։ Գեռ ևս 1846 թւին անգլիացի գիտնականները—Ալապհամ և Ալարկ—խեղացնորների և շարագործների վերայ արած բազմաթիւ հետազոտութիւններով ցոյց տւին, որ մեծ նմանութիւն կայ այդ երկու տիպերի զանգերի կազմակերպութեան մէջ։ Գերմանացի Կասպէրը, Ֆրանսիացի Բրոկան, անգլիացի Վինսլովը, Մաուդսլէյը և Թոմսոնը քննելով մարդասպաններին և ուրիշ ոճրագործներին նկատեցին, որ նրանցից շատերը ենթակա են հոգեկան խանգարումների, ապշութեան և ընկնաւորութեան (подуная болѣзнь, épilepsie)։ Ֆրանսիական շկոյցից Լովէէրը, Դէպինը և Մօրէլը աշխատեցին գտնել և պարզել յանցաւորների և սերհատուղ տիպերի հոգեկան առանձնաշատութիւնները։ Բայց ամենից աւելի յայտնի է այդ ասպարէզում իտալական շկոյան, որի պարագլուխն է Տուրինի յայտնի պրօֆէսոր Զէզարէ Լոմբրոզօն։ Սա առաջինը եղաւ որ ընդհանուր սխտեմի տակ ձգեց իրենից առաջ եղած հետազոտութիւնները և նրանց վրայ աւելացնելով նաև իւր բազմաթիւ փորձերը ծանրալիշիւ փաստերով ապացուցեց այն բիօլոգիական կոսպը, որը գտնուում է յանցանքագործութեան և հոգեկան զարտուղութիւնների (ненормальность) մէջ։ Լոմբրոզօի վարդապետութեան հիման վրայ բարձրացաւ մի նոր գիտութիւն—քրէական մարդաբանութիւնը (уголовная антропология), որը բոլորովին նոր լոյս է ձգում հասարակական չարիքների ծագման վրայ և որը սպառնում է խախտել իրաւաբանութեան շատ սկզբունքները, որոնք արդիւնք են հին, մետաֆիզիքական ուղղութեան։ Ներքեւում մենք փոքր ինչ աւելի կը խօսենք այդ նոր գիտութեան մասին, առ այժմ միայն նկատենք, որ քրէական մարդաբանութիւնը իւր բացադրութիւնները մեծ մասամբ հիմնում է խոնչութեան, ջղասպառութեան և դիսաւորապէս սերհատութեան երևոյթների վրայ։ Սերհատութեան ուսումնասիրութեան առաջին պատիւը պատկանում է Ֆրանսիացի նշանաւոր բժիշկ Մօրէլին, որի կլասիքական աշխատութիւնը «Մարդկային

սեռի ֆիզիքական, մտաւոր և բարոյական սերհատութեան մասին» մինչև այսօր էլ չէ կորցրել իւր հեղինակութիւնը: Այդ գրքի մէջ Մորէլը ցոյց է տալիս ջղաջին համակարգութեան ժառանգական սերհատութիւնը հասարակական այլ և այլ պայմանների և մի քանի տարածած թոյների ազդեցութեան տակ: Այդ թոյներն են ոգելից ըմպելիքները և գրգռեցուցիչ ու թմրեցուցիչ նիւթերը (օպիում, մօրֆի, սուրճ և այլն):

Մորէլի շօշափած ֆակտերը այն աստիճան նշանաւոր և կենսական էին, որ չէին կարող չգրաւել հոգեբանների ուշադրութիւնը. նա պատճառ դարձաւ բազմաթիւ նորանոր հետազօտութիւնների: Հետեանքը եղաւ այն, որ գիտնական անհրեքելի փաստերով հաստատեց հոգեկան և ջղային հիւանդութիւնների ժառանգականութիւնը, որոշեցին այդ հիւանդութիւնների նշանները և պարզեցին այն բազմակողմանի ու բարդ պայմանները, որոնք տեղիք են տալիս ջղային և ուղեղային սխտեմների խանգարման և սերհատութեան: Բացի սորանից մեծ խնամքով ուսումնասիրեց այն ճանապարհը, որով ընթանում է տոհմերի սերհատութիւնը և որի վերջնական կէտերն են—ապշութիւնը և ծննդաբերութեան սպառումը:

Երբ սերհատութիւնը մուտք է գործում որ և իցէ ցեղի կամ որ և իցէ ընտանիքի մէջ, բժիշկը հեշտութեամբ կարող է նկատել այդ կենսաբանական չարիքի այլ և այլ նշանները, որոնք փուած են լինում կամ ընտանիքի զանազան անհատների մէջ և կամ անխնայ կենդրոնանում են միայն մի թշուառ անդամի վրայ: Էմիլ Զոլան, ժամանակակից գրականութեան այդ հսկայ քերթողը, շատ զեղեցիկ կերպով նկարագրել է սերհատութեան զանազան երևոյթները իւր մի շարք վէպերի մէջ, որոնք կրում են «Ռուզոն-Մակար» ընդհանուր վերնագիրը: Այդ վէպերի մէջ ընթերցողը հանդիպում է մի շարք հոգեկան և ջղային հիւանդների, խելացորների, ինքնասպանների, անառակների և չարագործների, որոնք բոլորը պատկանում են միևնոյն Ռուզոն-Մակար ընտանիքին և որոնց բոլորի մեղքը ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ հետեանք ընտանիքի ժառանգական սերհատութեան: Եւ իսկապէս Զոլան իւր այդ սքանչելի վէպերի շարքով նպատակ է ունեցել ցոյց տալ մի ամբողջ տոհմի

(Ռուզոն-Մակարների) աստիճանաբար սերհատութիւնը ոգելից ըմպելիքների (ալկոհոլիզմի) ազդեցութեան տակ ¹⁾։

Սերհատութեան նշանների մէջ առանձին ուշադրութեան արժանի են այն Ֆիզիքական փոփոխութիւնները, որոնք նկատուում են սերհատող անհատի գանգի կամ մարմնի միւս մասերի վրայ։ Այդ Ֆիզիքական փոփոխութիւնները ցոյց են տալիս թէ մինչև որ աստիճան խիստ է այն պայմանների ազդեցութիւնը, որոնք տեղիք են տալիս սերհատութեան. նրանք չեն բաւականանում միայն ջղերի և ուղեղի անշոշափելի գործունէութեամբ, այլ նաև կոպիտ, նիւթական խանգարման են ենթարկում մարդու շոշափելի կազմը։

Ձղային համակարգութիւնը իբրև կեանքի ամենանուրբ և ամենակատարեալ գործարան, միևնոյն ժամանակ ամենազգայուն կէտն է, որտեղից ամբողջ կազմածքը կարող է կործանւել կամ մահացու կերպով վիրաւորւել։ Չափազանց զգայուն է նա մանաւանդ կեանքի ամենազգայուն շրջանում. այն շրջանում՝ երբ որ մարդը դեռ նոր է սկսում կազմակերպւել մօր արգանդի մէջ։ Այն բոլորից երբ տեղի է ունենում բեղմնաւորութիւնը՝ սաղմի և մինչև անգամ նորա ապագայ սերնդի առողջութիւնը միանգամայն կախած է մօր սննդից, նորա Ֆիզիքական և բարոյական անդորրութիւնից։ Մօր ծանրաբեռնութիւնը, նորա հոգեկան խիստ վրդովմունքները, անբաւարար կամ վնասակար սննդառութիւնը—այդ բոլորը օրհասական կերպով ազդում են նորա արգանդի պտղի վրայ և շատ անգամ մոյնում են սերհատութեան խմորը այդ հազիւ կազմակերպւած էակի և նորա ապագայ սերնդի մէջ։ Պրոֆէսոր Սիկորսկին մասամբ այդ է համարում պատճառ, որ բոլոր ազգերի մէջ մարդիկ

¹⁾ Այս բանը ինքը Զուան բացառւած կերպով խոստովանում է իւր վերջին (բժիշկ Պասկալ) վէպի մէջ, որի գլխաւոր հերոսի—բժիշկ Պասկալի տիպը, պատմում են, որ նա վերցրել է բժիշկ Մորէլից։ Այդ շատ հաւանական է եթէ աչքի առաջ ունենանք որ Պասկալի քարոզած հոգեբանական վարդապետութիւնները համարեա նոյնն են, ինչ որ լատնում է Մուէրը իւր աշխատութիւնների մէջ։

Զուլալի վէպերի մասին ընթերցողը թող դիմէ Ֆելիքսի ընդարձակ աշխատութեանը («Նատուրալիսմը և էմիլ Զուան»), «Մուրճ» 1892—94 թթ.

միշտ մի առանձին խնամքով են վերաբերւել զէպի կանանց թոյլ ոյժերը, աշխատելով ըստ կարելւոյն հեռու պահել նրանց ծանր և տաժանակիր աշխատանքներից. մանաւանդ որ կանանց ջղերը իսկապէս աւելի զգայուն և աւելի թոյլ են քան թէ տղամարդոցը: Կան ճշմարտութիւններ, որոնց ազգերը միշտ հետեւել են անգիտակցաբար, հիմնւելով միմիայն մտրդկային զարգացման դարաւոր փորձերի վրայ:

(Կը շարունակւի)